

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון רכ"ט, תשפ"ד

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

ביטול אירועי הקפות שניות תשפ"ד

מקרים שבהם היה הפועל או נותן השירות, כמו גם המזמין, אמורים לקחת בחשבון את המצב, מה יהא הדין במקרה כזה, ועל כך נרחיב בעז"ה גם בתשובה הבאה לגבי גן ילדים שלא פעל בגלל המלחמה.

א. פועל שאינו יכול לעשות מלאכתו

פועל שנאנס ולא היה יכול לעשות מלאכתו, אם מצב העניינים אצל המעסיק ואצל הפועל הוא שווה, כגון שהאונס הוא באופן שניהם לא היו יכולים להעלות על הדעת, או לחילופין שניהם היו יכולים לדעת, ההפסד הוא לפועל שהיה צריך להתנות, והמעסיק אינו צריך לשלם. אמנם באופן שהמעסיק ידע מה שהפועל לא ידע, כגון באופן ששכר את הפועל לעבוד בשדה ומימי הנהר פסקו, כך שאין לו אפשרות לעבוד, והמאורע הוא באופן כזה שהפועל לא ידע ולא הכיר את דרך הנהר ואילו המעסיק מכיר את דרך הנהר ויודע שהיה עלול להפסיק, כאן מחויב המעסיק לשלם, כך נפסק בשולחן ערוך (סימן שלד סעיף א).

הרמ"א מוסיף ומחדד שכן הוא בכל אונס, איזה שיהיה, כאשר מצב המעסיק והפועל שווה, שניהם יודעים או שניהם לא יודעים, הפועל מפסיד את שכרו, ואילו כאשר המעסיק יש לו ידיעה בעניין שלא הייתה קיימת אצל הפועל, הוא צריך לשלם. הסיבה לכך, מבאר הסמ"ע (שם סק"א) שכאשר המעסיק יודע שעלול להיות שינוי, היה לו לעדכן בכך את הפועל ולהתנות את העסקתו רק באופן שלא יארע משהו חריג מצד הנהר או כל דבר שהוא יודע ועליו לקחת זאת בחשבון. אך כאשר שני הצדדים הופתעו בשווה, המוציא מחבירו עליו הראיה ויד הפועל על התחנות. מקור הדברים ברא"ש (בבא מציעא פרק ו' סימן ג'). אלא שאם הסיבה שהפועל מפסיד מצד שהוא 'מוציא' מחבירו, הרי במידה והמעסיק שילם מראש לפועל, הרי כעת הוא 'מוציא'

הנורא של הריגתם של רבים-רבים מאחינו בני ישראל רח"ל במיתות משונות, הבינו הכל כי אין השעה ראויה לכך וביטלו אותם אירועים. משכך, חלק מבעלי המנגנים או עורכי המוזיקה, כאלו שכבר הכינו את עצמם לשורר ולהנעים במוצאי שמחת תורה לכבוד התורה ולומדיה, התלבטו כיצד לנהוג. רבים מהם הבינו כי גם הם אמורים להיות נושאים בעול הציבור, ולא חשבו כלל לבקש תמורה על מה שלא עשו. אך היו כאלו שהדבר נוגע מאד לפרנסתם, והיו גם אחרים שכבר קיבלו את כספם מראש והתלבטו כיצד נכון לנהוג. היו מקרים שהעניין היה נוגע לכדי חיותם של העוסקים במלאכה, והיו שבכל אופן תבעו את שכרם, ופנו לברר מה דין תורה לאור המצב החריג והמיוחד מאד.

עיקרי הנושא בהלכה

'עת מלחמה' היא זמן של שיבוש סדרי עולם. באופן כללי, מצב מלחמה הוא מצב שחלים בו דיני וכללי 'מכת מדינה', כמבואר רבות בתשובות הפוסקים (ראה שו"ת רבי אליהו מזרחי סימן כב דמלחמה היא מכת מדינה ואין תולין במזל האשה. ראה עוד בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן תרפב). וכבר הארכנו בפרטי 'מכת מדינה' בנוגע לתקופת הסגרים בפרוץ מגיפת וירוס הקורונה (מכתלי בית הדין כרך ג' סימנים מג-מה). באופן כללי ההגדרה של 'מכת מדינה' היא גורל הציבור ולא גורל של יחיד, ואין לכך קשר דוק לאסונות טבע וכדומה, אלא כל דבר שנחשב נזק ציבורי, כפי הדוגמאות שיבואו להלן, אך זאת וודאי שהנזק וההפסד הם בעקבות אותה מכת מדינה, ולא עסקינן בנוזקים שאין להם קשר לגורל המדינה והמקום, או באופן שהיו יכולים להימנע גם בלאו הכי.

כאשר אנו נדרשים לסוגיית שכירות פועלים, ככל שהפועלים אינם יכולים לעשות מלאכתם, אמנם יש לנו לדון בהם בסוגיית 'מכת מדינה' והמסתעף, אלא שיש לברר לגבי

יהי באשמורת הבוקר, יום שמיני עצרת, תשפ"ד, בו ביום שבני ישראל שמחו ועלזו בשמחת תורה, פרצה מלחמה קשה בדרום ארץ ישראל. בשעה בה התפללו רבבות אחינו בני ישראל על המים, ואמרו בחום וברגש: זְכוּר שָׁנִים עֶשֶׂר שְׁבַטִים שֶׁהֶעֱבַרְתָּ בְּגִזְרַת מַיִם, שֶׁהִמַּתְקַת לְמוֹ מְרִירוֹת מַיִם, תּוֹלְדוֹתֵם נִשְׁפָּךְ דָּמָם עָלֶיךָ כְּמַיִם, תִּפֶּן כִּי נִפְשָׁנוּ אֶפְפוּ מַיִם, בְּצַדְקָם חוֹן חֲשַׁרְתָּ מַיִם. פְּרָאֵי אָדָם, מִזְרַע יִשְׁמַעֲאֵל, טַבְּחוּ וּשְׂרַפוּ נַפְשׁוֹת רַבּוֹת שֶׁל יְהוּדִים, מִנְעַר וְעַד זָקֵן נְשִׁים וְטָף, בְּאֶזְרוֹת נִוְרָא. ה' יְקוּם דָּמוֹ. כֹּאשֶׁר כָּל אוֹתָהּ עַת, בְּבוֹקֵר שִׁמְחַת תּוֹרָה, נוֹרוּ בְּהַפְתָּעָה מִטַּחֵי טִילִים רַבִּים לְעֵבֶר יִישׁוּבֵי אֶרֶץ הַקּוֹדֶשׁ. עַל מִנַּת לְהַרְסָה וּלְשֹׁבֵר וּלְנִתְּץ. אֵךְ חֲסִדֵי ה' כִּי לֹא תִמְנֶוּ כִּי לֹא כָּלוּ רַחֲמֵי עֲמָדוֹ לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִפְיָקוּ כָּל זְמַמָּם לְהִרְעֵ, וְחַמְלָה וְלֹא אָבָה לִיתֵן לָהֶם הַשְׁחִית כַּחפְצָם.

מוצאי יום שמיני עצרת-שמחת תורה, ותרב בכת יהודה תאניה ואניה לשמע הבשורות הקשות והמכאיבות לנוכח רציחתם של מאות רבות של יהודים שנהרגו במיתות משונות על היותם יהודים, כאשר בימים שלאחריהם נודע הדבר שיותר מאלף יהודים, מהם שמסרו נפש להציל יהודים אחרים, נעקדו ונטבחו על קידוש השם.

בעקבות אותה התקפה פראית ורצחנית ה"י של בני ישמעאל והמלחמה שפרצה בעקבותיה, באו שאלות רבות על שינויים רבים בכל תחומי החיים, ביטולים של נותני שירות, הפסקת התקשרויות, ועוד רבים.

אך שאלה שנשאלה מפי רבים הייתה נוגעת לביטול המעמדים של 'הקפות שניות' כאשר רבים מבתי המדרשות והיכלי הישיבות נהגו מדי שנה לעורכם ברוב עם בליווי כלי זמר ובעלי מנגנים, ומוציאים על כך סכומים רבים לכבודה של תורה. במקומות מסוימים ישנה גם היערכות מקיפה של הכנת אירוע גדול והשכרת ציוד מתאים.

והן בשנת תשפ"ד, עם היוודע האסון

ואז יהיה יד הפועל על העליונה. ואכן כך דיין הגר"א (סימן שלד סק"ה) לפי שיטת הרא"ש. אך כתב כי במרדכי (ב"מ סימן שמד) משמע שאפילו כאשר הם מוחזקים, הפועל היה צריך להתנות שיקבל גם במצב לא צפוי. אמנם בערוך השולחן (סימן שלד סעיף א) כתב שאף לסברת הרא"ש לא תועיל תפיסה של הפועל להחזיק במה שבידו.

ב. אונס שאינו שכיח כלל

המהר"ם מרוטנבורג (שו"ת מהר"ם ד' פראג סימן צ) כותב לחלק בין סוגי האונס, ולדעתו כאשר אירע אונס שאינו שכיח כלל, המעסיק מפסיד ועליו לשלם לפועל, דבריו עוסקים בשוחט ובודק שנשכר לעבודה והקצבים לא איפשרו לו לעשות את מלאכתו ולבודק, שבמקרה שאי אפשר היה להעלות על הדעת שיקפידו עליו הקצבים וימנעו אותו מלעבוד, נחשב הדבר לאונס גמור ואינו מפסיד את שכרו. דבריו הובאו במחנה אפרים (הלכות שכירות סימן ח) שהוסיף שהבית יוסף (סימן שלג) הביא דבריו.

אך כתב במנחת פתים (סימן שלד) שמסתימת הפוסקים לא משמע כן, ומדבריהם נראה שבכל אונס, מאחר שהפועל לא התנה במפורש שיקבל שכרו גם במצב של אונס, ידו על התחתונה. מאחר שהלכה זו לא הוזכרה בשולחן ערוך, נראה שבתי הדין לא יקבלו טענת 'קים לי' כשיטה זו, ולא יחייבו את המעסיק לשלם את השכר על עבודה שלא בוצעה, גם אם יאמצו את העמדה שלפיה האונס שעליו אנחנו דנים הוא דבר שלא היה ניתן להעלותו על הדעת ומוגדר כאונס גמור. האמור לעיל שפועל הוא מפסיד במקרה של אונס, נאמר בכל אונס שהביא לכך שהוא לא היה יכול לבצע את מלאכתו מכל סיבה שהיא הקשורה לאותה הזמנת עבודה, אך כאשר האונס היה אצל כל בני המדינה, נחלקו הפוסקים אם הדבר נחשב ככל אונס, והארננו בבירור השיטות (מכתלי בית הדין חלק ג סימן מה), ולהלן נביאם בקצרה.

ג. מכת מדינה

את מקור הדין של 'מכת מדינה' אנחנו מוצאים במשנה (בבא מציעא קה:): לגבי חוכר שדה מחבירו, שבו מתחייב המקבל לשלם לבעלי השדה אחוז מסוים מהיבול המשווער של השדה והיתר שלו, בפועל הגיעה להקת חגבים וחיסלה את היבול.

בוויכוח שנוצר בין המחכיר לחוכר, לפיו המחכיר טוען שהוא אמור לקבל את הסחורה לפי הוסיסם מבלי קשר לכך שהחוכר לא הוציא אותם מהשדה, נפסקה ההלכה (סימן שכב) שאם מדובר במתקפת ארבה מקומית בשדות אלו בלבד, יכול המחכיר לומר לחוכר: מזלך גרם. אבל אם היה הדבר מכת מדינה וכגון שנפל הארבה על כל שדות האזור וחיסל את התבואה, שוב אי אפשר לתלות זאת במזלו הפרטי של החוכר, ולכן מנכה לו בעל השדה מחכורו. דהיינו שמחשבים מחדש את דמי החכירה לפי המפתח המקורי בהתחשב בנתוני היבול החדשים, ומחשבים את שיעור האחוזים של מה שהיה המחכיר אמור לקבל

מהצפי הראשוני, וכך באותה מידה יקבל את האחוזים מהיבול הסופי. אך לא יקבל את הסכום המלא שקצצו ביניהם לפי מה שחשבו שהשדה תעלה.

על כך אנחנו מוצאים את מחלוקת הפוסקים המפורסמת לגבי מכת מדינה. מהר"ם פאדווא (סימן לט) שהובא לפניו נידון של אחד ששכר מחבירו עסק של הלוואות בריבית לנכרים לתקופה של שבע שנים תמורת שכר קצוב לשנה, ולאחר שסגרו את העיסקה ועשו קניין, יצאה גזרה חדשה מלפני השלטונות, שבתי המשפט הגויים לא יזדקקו מכאן ולהבא לטיפול בתביעות שעניינן הלוואות שנתנו יהודים לשאינים-יהודים ללא בטחונות ומשכונות, פסק שהשוכר יכול לבטל את השכירות מכאן ולהבא, אך למפרע כל עוד שלא ביטל את ההתקשרות, על אותו זמן הדבר נחשב מחילה על מה שהעסק לא הניב רווחים, והוא חייב לשלם מה שסוכם.

מהר"ם פאדווא מסביר את החילוק בין המעשה שלפניו לחוכר ששכר שדה ואירע מכת מדינה, שמה שמצינו שהחוכר יכול לנכות, זהו כאשר כבר נעשה הנוק במכת מדינה, אבל בנוק שעתידי להיעשות, יש לו את האפשרות לחזור בו לגמרי, אך כל עוד שלא חזר בו, התנאים הראשונים עומדים בעינם ונחשב כמי שמחל על הפסדו.

מנגד, הרמ"א בדרכי משה (סימן שכא ס"ק א) חולק עליו וסבור שמכת מדינה מחייב גם להמשיך את החוזה הראשון, והוכיח כן

מדברי מהר"ם שהובאו במרדכי (בבא מציעא רמז שמג) במקרה שבו גזרה המלכות ואסרה באמצע שנת הלימודים על המלמדים ללמד את הנערים, ופסק מהר"ם לגבי בעלי בתים ששכרו מלמדים לבניהם ושילמו או התחייבו לשלם את השכר לפי שנת לימודים מלאה, שמאחר וגזרת מלכות זו היא מכת מדינה, כל ההפסד יושת על בעל הבית, והמלמדים יקבלו את שכרם המלא עבור כל שנת הלימודים, למרות שבפועל לא יכלו ללמד בחצי השני של השנה.

במה שונה הדבר שהמלמד מקבל את כל שכרו כאילו עבד והפסד מכת המדינה מיוחס רק למתחייב, מאונס שאירע בשדה שאין אומרים שמכת המדינה יתייחס רק לחוכר המתחייב שימשיך לשלם את כל דמי החכירות כרגיל, אלא הוא חולק בהפסד זה עם בעל השדה?

מבאר הרמ"א כך: כאשר אדם שוכר שדה, הרי השדה עדיין עומד בחזקת המשכיר, זו השדה שלו. משום כך אנחנו יכולים לדון שכאשר פגעה מכת המדינה בשדהו, אף שלפי ההסכם ביניהם עמדה השדה בזמן המכה לשימוש של השוכר, מכל מקום שניהם

שייכים בשדה זו, ומשום כך גם התנהלות חוזה השכירות ביניהם עומדת לחסדיה של מכת המדינה ושניהם נפגעים וחולקים בהפסד. לכן ינכה לשוכר מדמי החכירה.

שונה הדבר, במלמד וכן בשאר נותני שירותים, שמקבלים שכר ובתמורה מספקים שירות כלשהו, אם קרתה אחר כך מכת מדינה שמונעת את האפשרות לספק לו את השירות, מזלו גרם והוא נושא לבדו בהפסד. אין לו אפשרות 'לפתוח' את העסקה ולהחליט שאינו משלם את חלק התשלום שחושב כנגד התקופה הבאה.

בהתאם לשיטתו פסק הרמ"א (שו"ע סימן שכא סעיף א) שבכל מקום שמנכה מן התשלומים במצב של הפסד גמור כתוצאה ממכת מדינה, אין הבדל בין מה שכבר עבר ובין התקופה העתידה להיות, ויש אומרים (היא שיטת מהר"ם פאדווא) שעל מה שעתידי להיות אין דנים כמכת מדינה אלא שיכול לחזור, ואם לא חזר בו משלם כרגיל. והכריע

לפיכך נראה ברור שמצב זה יש להגדיר כ'מכת מדינה' לכן כל עוד שלא שילמו לנותני השירות, באופן כללי אי אפשר לחייב לשלם על אונס כזה, שהוא גם אונס שלא שכיח כלל. ונותר לנו רק לפשר ביניהם מצד הנהגת החתם סופר

הרמ"א שהסברא הראשונה נראית עיקר להלכה.

הסמ"ע (סק"ו) שהאריך בנושא אינו מקבל את ההכרעה של הרמ"א שהמלמד יקבל את כל התשלום, ולדבריו בכל מכת מדינה חולקים שניהם בהפסד בשוה, וכגון במלמד שרוצה ללמד את הבן והאב רוצה שהמלמד ילמד את בנו ושניהם אינם יכולים משום גזירת המלכות, שניהם שווים במכת מדינה.

לעומת זאת, הש"ך (סק"א) מסכים עם מהר"ם לגבי מלמד, שבעל הבית משלם לו את כל שכרו, אך במקרה של זכיינות בדוגמה של מהר"ם פאדווא, נראה מדברי הש"ך שהוא מסכים עמו שהדבר תלוי בחזרה, וכל שלא חזר בו אין הוא יכול לנכות מהמשכיר. הש"ך מחלק בין שני המקרים. ואילו הנהיבות (סימן שכא סק"א) מכריע כדעת הרמ"א שחולק על מהר"ם פאדווא, ודעתו שבכל מצב של מכת מדינה אין אפשרות לצדדים לחזור בהם, אבל יש לנכות ולסדר את התחשיב באופן כזה שהחוכר או השוכר לא יצא וידו על התחתונה, כי במכת מדינה הורע מזלם של כל המדינה בשווה, ואין סיבה להפסיד את הפועל יותר. אמנם לגבי מלמד הוא סובר שסיבת התשלום

היא עבור שכר שימור (וביאר זאת בסימן שלד סק"א). וכבר הארכנו בבירור דבריהם (מכתלי בית הדין שם).

ד. הנהגת החתם סופר לפשר

בקרב הפוסקים נפוצה הכרעתו של רבינו החתם סופר (ספר הזיכרון עמוד נא) שכתב אחר שוך סערת קרבות מלחמת צרפת, שרבו עתה המלמדים והתלמידים אשר שאלו לנפשם מה לעשות בדינם בזמן זמנים שבועות הרבה שבטלו מלמודם, אם יתחייבו שכרם משלם או לא, וכתב שברור שמדובר במכת מדינה ויש בזה ויכוח רבותינו הפוסקים, הסמ"ע והש"ך כאמור ועוד רבים, ועל כן הוא אינו מעמיד במקרה זה את הנהגתו בפועל על דין תורה, אלא משלם לשכירים שלו את

אלא שאם הסיבה שהפועל מפסיד מצד שהוא 'מוציא' מחבירו, הרי במידה והמעסיק שילם מראש לפועל, הרי כעת הוא ה'מוציא', ואז יהיה יד הפועל על העליונה. ואכן כך דייק הגר"א (סימן שלד סק"ה) לפי שיטת הרא"ש. אך כתב כי במרדכי (ב"מ סימן שמד) משמע שאפילו כאשר הם מוחזקים, הפועל היה צריך להתנות שיקבל גם במצב לא צפוי. אמנם בערוך השולחן (סימן שלד סעיף א) כתב שאף לסברת הרא"ש לא תועיל תפיסה של הפועל להחזיק במה שבידו

השכר בלי ניכוי, ולשואליו שאין באפשרותם לנהוג כך הוא מורה לעשות פשרה ולשלם חצי מהסכום, כדי לאזן ולנהוג בדרך היושר לאור סברות הפוסקים המנוגדות בענין זה.

ה. ביטולי אירועי הקפות שניות

כפי שצוין בגוף השאלה, נשאלנו על ידי רבים בהקשר לאירועי 'הקפות שניות' שרבים מבתי המדרשות והיכלי הישיבות נהגו מדי שנה לעורכם ברוב עם בליווי כלי זמר ובעלי מנגנים, ובשנת תשפ"ד לאור הביטולים מבקשים הם לברר האם יש חיוב לשלם.

והנה כפי שהובהר לעיל הגדרת 'מכת מדינה', הרי הנידון שלפנינו נחשב כ'מכת מדינה'. אלא שהיו שבאו בטענה, כי בעצם לא היה שום דבר טכני שמנע מעריכת ההקפות השניות, והרי היו יכולים לבצע זאת כפי התכנון הראשוני, רק התחושות הקשות והמכבידות, כמו שותפות האבל שחש כל יחיד יחד עם הציבור, הביאו לכך שהדבר

היה בלתי אפשרי. מעתה, שמא עניין זה שהוא רגשי לא יהיה נכלל בגדר מכת מדינה. אך נראה שאין הדבר כן, מציאות הדברים לעת צער ואבל שכזה שפקד את כל עם ישראל, יחד עם החרדה מפני הבאות, בוודאי שנחשבת ל'מכת מדינה'. הלוא אפילו אם היו עורכים את ההקפות כמנהג מדי שנה, סביר שרוב הציבור לא היה משתתף, וודאי וודאי שלא לזמן רב, כך שלא היה שום תועלת במה שהיו בעלי המנגנים מתעקשים לבצע את מלאכתם. זאת ועוד, שכפי שהוסבר ברעיון של מכת מדינה טמונה הסברא שאין זה מזל של אחד מהם, לא של המשכיר ולא של השוכר, אלא גורל שהכל שותפים לו. מקרה זה, בוודאי עונה להגדרה זו.

לפיכך נראה ברור שמצב זה יש להגדירו

כ'מכת מדינה'. לכן כל עוד שלא שילמו לנותני השירות, באופן כללי אי אפשר לחייב לשלם על אונס כזה, שהוא גם אונס שלא שכיח כלל. ונותר לנו רק לפשר ביניהם מצד הנהגת החתם סופר.

אלא שיש לדון כאן מצד אחר, כי מאחר והתזמורת מצידה נכונה לעמוד בתפקידה לנגן את האירוע, ורק שהקהל אינו חפץ באירוע בזמן של כאב ציבורי רחב, נמצא דין זה דומה לשוכר ספינה סתם (-כל ספינה שהיא) לשאת בה יין זה (-יין ספציפי), ונשברה הספינה והיין, שבעל הספינה יכול לומר שהוא יכול לעמוד בהסכם

ראשון שהרי הוא רשאי לשאת את היין בכל ספינה, ובעל היין הוא שאינו יכול לעמוד בהסכם הראשון כי נשפך היין אותו סיכמו להוביל בספינה, נמצא שבעל הספינה יכול לדרוש לעמוד בהסכם הראשון, ובעל היין אינו יכול להפר הסכם זה, וגם בנידון שלפנינו בעל התזמורת מצדו יכול לעשות מלאכתו, ורק שהקהל השבור והכואב אינו מסוגל לשמוח כעת בשמחת התורה

של ההקפות השניות, ולפי דעת המחבר (סימן שיא

סעיף ג) שחייב בעל היין לשלם את כל שכר בעל הספינה, לכאורה הוא הדין בנידון דידן שהישיבות והקהילות יצטרכו לשלם את שכר התזמורת שמצידה יכול לעמוד בהסכם הראשון, אמנם לדעת הרמ"א שאין בעל היין חייב רק על הדרך שכבר נשאה אותו הספינה, כאן מאחר והתזמורת עוד לא התחילה לנגן, רשאים הישיבות והקהילות שלא לשלם לתזמורת.

אמנם אף לפי שיטת המחבר, מצינו שהסמ"ע (שם סק"ה) כתב בביאור טעמו משום שבעל הספינה איבד ספינתו, ומצאה קפידה מקום לנוח להקפיד על קיום ההסכם, ולפי זה בתזמורת שלא איבדה את האורגן או התופים, אין לה זכות להקפיד על קיום ההסכם הראשון אשר לא ניתן לקיימו בנסיבות הקיימות. [ועוד שבלאו הכי כתב הבית יוסף (שם) בשם תלמידי הרשב"א שכל החיוב גם על הדרך שהספינה לא הלכה הוא רק כאשר נעשה עם הספינה קנין המועיל, ולא כאשר היה רק קנין תחילת מלאכה שהתחילו לצאת לדרך, ולכן בכל אופן כל הדימוי היה דווקא באופן שהיה חוזה בעל תוקף הלכתי מחייב עם התזמורת].

וזה דבר המשפט

- פועל שנשכר למלאכה ואירע אונס שגרם לכך שלא יוכל לעבוד בפועל, והאונס היה כזה שיכל לעלות מראש על דעת המעסיק ועל דעת הפועל, או אונס שלא יכלו לעלות על דעתם מראש. הפועל מפסיד משום שעליו היה מוטל להתנות.
- כאשר האונס הוא על ידי מכת מדינה, שלא שייך לומר שמזל השוכר או מזל בעל השדה גרם, כי הוא גורל של כל הציבור, בשכירות של מלמדים וגננות ופועלים וכדומה נהגו על פי החתם סופר לפשר ולשלם חצי.

- ביטולי אירועי הקפות שניות שהיו בשנת תשפ"ד לנוכח אסון המלחמה, יש להם דין מכת מדינה שגורל הכל שווה בהם, ומאחר שנחלקו בזה הפוסקים לכן מעיקר הדין לא ניתן לחייב. גם מה שנהגו לפשר כהחתם סופר, הנהגה זו מתאימה לשכירים שיש עמם התקשרות יותר קבועה ומסוימת, אך ביטול תזמורת שהייתה אמורה להופיע באופן חד-פעמי, ומדובר הרי שלא התחילו עדיין במלאכה, נראה שלא ניתן לחייב לשלם להם.

